

Tänk om väggar kunde tala

- en fastighetshistorisk sammanställning om "Tvåan" och människor där.

Av: Sigtunakännaren Fred Blomberg

Tänk om väggar kunde tala
- en fastighetshistorisk sammanställning av Fred Blomberg

Historien om "Tvåan" och människor där

Förord

Första årets bidrag i Sigtuna Hembygdsförenings skriftserie hette "Västra Kvarteret no:25" och var skriven av fastighetens nuvarande ägare Birgitta Knutsdotter Olofsson. I år skall bidraget handla om ett hus eller fastighet eller gård som förr låg i samma kvarter som den redan nämnda i det gamla Sigtuna, nämligen Västra kvarteret nr.2. Huset ligger bara c:a 50 meter från det förra i nordlig riktning vid stadens huvudgata Stora gatan i det kvarter som redan 1929 döptes om från Västra kvarteret nr.2 till kvarteret Humlegården. Adressen är Stora gatan 60 och huset har åtminstone under 1900-talet varit känt som "Tvåan". Den nuvarande kvartersbeteckningen är Humlegården 13 och huset är Q-märkt i Sigtuna stads bevarande och förnyelseplan från 1987.

Västra kvarteret nr. 7 (nuvarande Sigtuna museum).

T.h. Västra kvarteret nr. 2.

Detalj ur ojemålning från 1800-talets mit. Okänd konstnär.

I den livliga diskussion som uppstod i början av 1970-talet om fastighetens framtid lanserades begreppet "Gamla tvåan". Eller så började man återanvända det gamla gårdsnamnet från 1800-talet "Lehmanska gården".

Det ligger som bekant inom ramen för en hembygdsförenings verksamhet att låta sammanställa och publicera historik om ortens människor, byggnader och andra företeelser av lokalhistoriskt intresse. I år har hembygdsföreningen låtit mig anta uppdraget att göra en sådan sammanställning om en gammal kulturfastighet som generationer av Sigtunabor har haft funderingar kring. Men oftast går vi bara förbi och betraktar det som ett naturligt inslag i gatubilden, inte värt närmare reflektion. Därför desto större anledning att en sammanställning görs. Det är med största nöje jag har åtagit mig detta. Jag vill därför tacka främst Kerstin Storm som alltiämt vid 92 år fylla bor i fastigheten och som lämnat intressanta upplysningar till mig. En viktig källa har varit Gunnar Hellströms sammanställningar av fastighetshistoriken i det gamla Sigtunas samtliga tre kvarter. Utan Hellströms grundforskning i ämnet för 50 år sedan hade denna sammanställning inte varit möjlig. Om jag sedan har klarat av att leva upp till hans krav på noggrannhet och långt driven källkritik är långt ifrån säkert. Hellström var hård och kritisk i sitt omdöme om andras utsagor så det är lugnast för mig att han nu har varit borta från oss i 30 år.

Några begrepp i sammanställningen

Vad gäller begreppsbildningen i denna sammanställning är det viktigt att förstå att jag använder begreppen fastighet, gård och hus synonymt. Grundläggande i detta ämne är att känna till att till varje fastighet i det gamla Sigtuna hörde också jord med varierande yta. I detta fall omfattade Västra kvarteret nr:2 även den jord som senare innehades av Ragvaldsbo gård i stadens norra utkant, liksom också en större åker och skogsbacke omedelbart nordost om Snörrin alltså där Vibyvägen och Stora gatan möts och nordost efter vägen mot Viby.

Jag kommer i min framställning att konsekvent använda begreppet "Tvåan". Stamfastigheten var det rödmålade tvåvåningshus som alltiämt ligger i hörnet av Stora gatan och Ladugränd. "Tvåans" mark

sträckte sig västerut ända till Prästgårdens mark i väster, avgränsat av vägen norrut från Stora gatan mot Prästgatan. Märk väl att den gamla dragningen av vägsträckan gick längre österut vid dagens gräns mellan Vårdhemmet Humlegården och de tre villorna på tomterna som ligger mellan Vårdhemmet och den nuvarande dragningen av Sankt Persgatan från 1957. I öster gick gränsen mot Ladugränd som avskiljer från Trekanten, i söder mot Stora gatan och i norr mot Prästgatan. Grundläggande för förståelse av detta är att Sigtuna ända in på 1900-talet var ett i huvudsak agrart samhälle. Sigtunaborna var för sin överlevnad beroende av det som markens gröda gav och bränsle från stadens skog. I varje gård fanns åtminstone en ko och en gris samt några höns. Fisket var viktigt och ända fram till 1970-talet salufördes lokalt fångad fisk. Trädgårdsodling var en väsentlig näring och ännu på 1940-talet upptogs kvarterets östra del av en handelsträdgård.

Staden Sigtunas gamla kvartersindelning

"Tvåan" ligger i kvarteret Humlegården, som fått sitt kvartersnamn efter den humlegård som låg där på 1700-talet. Namnet finns belagt för tomten redan under 1700-talet. I mitten av 1700-talet infördes en ny ordning i stadens fastighetsregister. Det innebär att stadens c:a 100 fastigheter delades in i tre kvarter. Fastigheterna i stadens västra del från Lilla Torget och ända till Stora Sjudargården och Kämpasten gränsade mot Sankt Pers socken och kallades Västra Kvarteret. De var c:a 40 stycken. Gårdarna i mitten mellan Stora och Lilla Torget kallades Stadskvarteret och utgjorde till antalet c:a 25. Dessa gårdar låg och ligger alltiämt kvar i sin gamla tomtstruktur på Klockbackens södra sida ner till vattnet. Mot öster från Borgmästarängen och Uppsalavägen ut till Snörrin och Östra Färjestaden på södra sidan av Harberget låg och ligger alltiämt Malmkvarteret. Garnsviken i öster utgjorde den naturliga gränsen mot Sankt Olofs socken. Antalet fastigheter i Malmkvarteret uppgick till c:a 40. Den ordningen gällde till 1929 då staden fick en ny kvartersindelning. Denna indelning i kvarter är givetvis identisk med den gamla tomtstrukturen. Det blev dock tydligare att det är de tidigmedeltida gränderna mellan gårdarna som är kvartersskiljande. Det var bara namnen som blev nya. Namngivningen var en av den då ganska nyttillträdde borgmästaren Gustaf Dahls första uppgifter. Med hans stora historiska medvetenhet

fick namnen givetvis anknytning till stadens historia, men också till personer och företeelser som då låg nära i tiden. Att notera är dock att dessa officiella namn aldrig haft genomslag hos personer utanför de styrandes led, utan i alla tider har förekommit och förekommer vardagliga beteckningar som anknyter till nuvarande ägare eller den verksamhet som äger rum i fastigheten. Ingen människa säger att: "Ikväll ska jag gå och äta middag på Kyrkolunden 1" då man menar "Farbror Blå".

"Tvåans" första kända ägare

Äldsta kända ägare till gården är borgaren och skepparen Tobias Sundberg och den äldsta handling som styrker det är ett köpebrev från 1748 av vilket det framgår att Sundberg betalar 100 daler kopparmynt (förkortas dkmt) för fastigheten. Den var då öde efter den stora branden fyra år tidigare då 21 gårdar brann ner i stadens centrala kvarter och västerut. Lyckligtvis skonades det då alldeles nybyggda Rådhuset. Av det kan man anta att åtminstone undervåningen är uppförd en kort tid senare. I ett testamente från 1757 framgår att gården var bebyggd med ett hus under bråttak innehållande 3 rum i stugkammare och kök, 2 bodar med tak av näver och torv, fåhus för 3 kor, svinhus i 2 rum, trösklada, torkbastu, stor humlegård, rymlig tomt. Tobias Sundberg dog 1760 och hans hustru Maria 1766. Dottern Anna Margareta var vid faderns död 17 år och två år senare blev hon gift med Kakelugnsmakare Johan Falk. De fick tre barn, alla födda i Sigtuna. Vår för familjen sedan flyttade till Umeå är okänt. I ett köpebrev daterat i Umeå den 28/8 1784 framgår att Falks då sålt gården till Källarmästare Eric Thelin. Thelin innehade s.k. källarrättighet d.v.s. rätt att driva krog i fastigheten.

Detta var under kung Gustaf III:s tid

Kungen hade 1772 tillvingat sig väsentligt ökad makt efter en oblodig statskupp och han genomförde en betydande uppryckning av rikets försvarsmakt. Av rädsla för att bli utsatt för en motkupp från sina många fiender ville han ha stridsdugliga förband i Stockholms närhet. Därför överfördes ett då ganska nyinrättat kavalleriregemente från Finland, varav en skvadron om 50 dragoner eller ryttare inkvarterades i Sigtuna 1777-1791 eller -93 (bägge årtalen har angetts). Detta

medförde att staden under 1780-talet upplevde en ökad efterfrågan på de varor och tjänster som manskap och hästar fordrade.

Dragon sent 1700-tal

Staden hade en högkonjunktur och det är från den tiden som det senare seglivade ryktet om stadens livliga krogliv uppkom. I en förteckning om stadens näringsliv 1788 framgår att det finns 18 krogar, vilket förefaller minst sagt anmärkningsvärt för en liten stad med 400-500 invånare. Förhållandet hade sin grund i rytteriets behov att få släcka sin törst. Dessutom var det vanligt att den tidens myndigheter gav fattiga änkor rätt att bedriva utskänkningsverksamhet i sin stuga för familjens försörjning. Det handlar om mycket påvra krogar, ofta inredda i en stuga med torvtak med en öppen spis och något eller några små rum.

Kroglivet i staden har satt sina spår i de rättegångsprotokoll från den tiden som finns bevarade från Sigtuna Rådhusrätt. Inte sällan förekommer mål med dragoner inblandade i rena fyllebråk. Årekränkningar och även dråp förekommer. När sedan skvadronen lämnade Sigtuna någon gång 1791 eller 93 följer en snabb nedgång i stadens konjunktur med konkurser och exekutiva auktioner som följd. Det är sannolikt under denna högkonjunktur som Thelin bygger på huset med en övervåning kanske för inkvartering av ryttarna. Det styrks också av att vid renoveringen 1980 påträffades i golvet till övervåningen en tidning från 1790. Vidare av den stora försäljningssumma som fastigheten betingade år 1817, uppgående till

4000 riksdaler (förkortas rdl). Det året säljer den då avlidne Thelins son, Tygvaktaren Olof Thelin fastigheten till, som det står i handlingarna, den franske undersåten och katolske trosbekännaren Hovmästare Jean Baptiste Antoine Meunier. Källarmästare Thelin var då död sedan fyra år (död 1813) och källarverksamheten avvecklades från 1801. Thelin Sr slog sig sedan på spannmålshandel.

En fransman i Sigtuna och Skomakaränkan Hammarström

Jean Antoine Baptiste Meunier, som blev ägare till "Tvåan" år 1817, var en mycket främmande fågel i den lilla staden. Hans far hade kommit till Stockholm som kock med den svenske ambassadören, Philip Gustaf Creutz. Creutz hade varit svensk ambassadör i Paris i 17 år, då han 1783 på kungens befallning återvände till Stockholm och blev kanslipresident, d.v.s. regeringschef. Han medförde en stor fransk personal som när han bara två år senare hastigt avled barnlös vid 54 års ålder gick i tjänst hos kungen istället. På sätt som Jean Antoine att växa upp på Stockholms slott. Han blev med tiden, som sin far, kock hos Gustaf III:s ende son och efterträdare Gustaf IV Adolf. När denne år 1809 störtades vid en oblodig statskupp hamnade Meunier i kylan såsom den trogne gustavian han var. Meunier kom till Sigtuna först 1813 som en slags gårdsförvaltare åt en kollega och landsman från slottet, Niclas Duchemain, som det året hade förvärvat gården Stadskvarteret nr.21, senare känt som Draken eller Drakegården - den gård som idag inrymmer stadens turistbyrå. Han dog några år senare och då sålde hans änka gården. Meunier köpte då "Tvåan" av Olof Thelin. Sannolikt har Meunier finansierat sitt köp med ett lån från Thelins svärmor skomakaränkan Anna Margareta Hammarström. Hon hade nämligen två gånger både 1813 och 1817 både köpt och sålt med god vinst den fastighet som låg på Stora Torgets norra sida mellan Rådhuset och Farbror Blå, senare känt som Rådhusresturangen. När Meunier 1829 sålde "Tvåan" sker det med en sådan förlust att man drar slutsatsen att han hade hamnat i ekonomiskt trångmål som framtvingade en försäljning för att tillfredställa sin finansiering från 1817. Anna Margareta Hammarström som köper "Tvåan" för att inom tre månader åter sälja huset. Som jag redan påpekat är det omöjligt att veta om hon uppträder som bulvan eller inte. Med tanke på hennes höga ålder vid detta tillfälle är det lätt att tro det, men vi vet inte. Tre

år senare dör hon i Stockholm och är då skriven i Skeppsholmens församling. Svårsonen Olof var då alljämt tygmästare i artilleriet.

"Tvåan" omkring 1960

"Tvåan" omkring 2010

Vad gäller Meunier så är han en av de ytterst få personligheter i 1800-talets Sigtuna som finns omskriven. I detta fall figurerar han hos den memoarskrivande läkaren Dan Vincent Lundberg f.1816 som sommaren 1840 tillbringade tre månader som vikarie för den ordinarie provinsialläkaren Dr Timoleon Wistrand. Lundberg skrev på äldre dagar sina "Minnen" och av dem framgår följande omdöme om Meunier: "Mr Meunier, fransman, en gammal hofmästare som i början av seklet varit kock hos konung Gustaf Adolf var den finaste af hela societeten. Både Wistrand och han visste att krydda även de simplaste rätter genom smakfulla arrangemanger och genom sina, ofta ganska intressanta små historier. Han var för övrigt hjärtegod, ty en gång när min lilla hund Fidele blivit öfverkörd, bar han den dagligen under en månads tid till badinrättningen för att duscha den, samt froterade och vårdade den tills den blef återställd." Meunier levde i Sigtuna till sin död 1846.

”Tvåan” i släkten Lehmans ägo i drygt 50 år

Som redan noterats hette nästa ägare av gården Carl Peter Lehman. Han var sin tids mest produktiva porträttmålare. Han är faktiskt en av de få Sigtunabor, verksamma i staden under 1800-talet, vars namn man kan återfinna i historieböckerna, närmare bestämt i de konsthistoriska böckerna. Han köpte gården sommaren 1829 och ägde den till sin död i september 1876 vid 82 års ålder. Efter makarna Lehmans död 1876 ärvdes gården av hans tre söner, men efter arvskiftet blev det näst äldste sonen fotografen Emil som fick ”Tvåan”. Efter misslyckade försök att etablera sig i staden sålde han gården 1882.

Till höger: ”Tvåan”

Några ord om Lehmans familjebakgrund och tidiga liv

Porträttmålarens Carl Peter Lehmans liv präglades av ett ständigt resande ända från barndomen. Han föddes i Köpenhamn 1794. Hans far hette också Carl och var ”Vaxposseuren” d.v.s Vaxgjutaren Carl Lehman. Denne innehade ett vaxkabinett i den danska huvudstaden. Både hans far och mor var av tysk härkomst. Han fick två yngre bröder Christian f.1796 och Andreas Henrik som också kom att ägna sig åt konstnärlig verksamhet. Christian som porträttmålare och Andreas som teckningslärare. Fadern dog tidigt, år 1800 vid 25 års ålder och modern Dorothea gifte 1804 om sig med ”Mechanicus”

Joseph Legat 1804 och flyttade till Göteborg. Styvsönerna antog hans namn. Carl Peter framträdde i källorna till 1817 under sin styvfärs namn Legat. Denne var ledare för ett kringresande marknadsgycklarsällskap eller cirkustrupp eller marionetteater. Namnet på företeelsen skiftar. Man uppförde ekvilibristiska program som innehöll lindans, pantomimer, harlekiniader, levande tablåer och annat som roade marknadsbesökare.

Detta var ett familjeföretag med modern Dorothea och styvfadern Joseph som främsta artister men även hennes tre söner i första äktenskapet Carl Peter, Christian och Andreas deltog- Carl Peter som lindansare, balettdansör och förevisare av levande tablåer.

Det var i denna mångsidigt begåvade underhållningsvärld som Carl Peter växte upp. Han uppövade sin förmåga att teckna och måla de kulisser och scenerier som behövdes för de spektakel som truppen uppförde. Han uppträdde själv som lindansare, pantomimiker och målade dekorationer och kulisser för gycklartruppens behov. Vid 15 års ålder 1809 börjar han måla miniatyrporträtt i tidens stil, omåttligt populära bland de högre stånden i samhället. Han reste med sina bröder och uppträdde med dem och målade sina miniatyrer t.ex. annonserar han dem i Göteborg både 1814 och 1817.

Till vänster: Oljemålning av Gideon Ekholm 1929, Sigtuna museum

Till höger: Föreställer Sigtunakungen Frans Rydberg. Oljemålning av C.P. Lehman. Sigtuna museum

Lehman finner sin hustru och gifter sig i Bergen

År 1817 anländer det kringresande sällskapet till den norska staden Bergen. Där blir Carl kvarhållen av ett större antal beställningar. En av de familjer som beställer ett gruppporträtt är stadsmusicus Johan Perschey med hustru och två döttrar. I den ena av dessa systrar finner Lehman sin hustru, den 23 åriga Anna Johanne Sofie kallad Nancy. Hon var två år yngre än Carl och kom i likhet med honom från ett

konstnärshem. Enligt ett samtida vittne med stor insyn i familjen Lehman 50 år senare i Sigtuna beskrivs hon på följande sätt: "Lilla fru Nancy var en energisk och något hetsig kvinna, som inte var rådligt att stöta sig med. Så händer en dag, lilla frun stod själv vid spisen och rörde i gröten, då en arbetare kom in och hade något mindre hugnesamt att föredraga. Mannen fick bokstavligen en släng av slevan, sedan den rycks upp ur den kokande gröten.

En annan gång hade fru Lehman en nöt oknäckt med dåvarande kyrkoherden härstädes, O. Alm. De hade sig infunnit å rådhuset för att klara upp sina mellanhavanden, då begav det sig att den kavata lilla damen gav prästen en smällande örfil - i rådhuset inför sittande rätt. Den örfilen kostade lilla frun 100 riksdaler i böter. Nu tog herrskapet ut sitt prästbetyg och läto kyrkskriva sig i Stockholm." Redan som elvaåring uppträdde Nancy som ballerina vid stadens teater.

Redan innan giftermålet föds 1818-08-13 den äldsta sonen Johan Christian, kallad Janke i Bergen. Under en sju till åtta år har Lehman framgångar i den rika handelstaden. Redan 1818 håller han en tavelutställning i staden. 1820 får han burskap som målarmästare. 1822 blir han dekorationsmålare vid stadens teater. Han anskaffar ett nytt teatermaskineri som blir mycket beundrat och som sedan kom att användas ända in på 1890-talet. Han startar en egen målarskola och bland hans elever som senare blev erkända norska målare märks Knud Baade och Joachim Frisch samt den senare berömda tecknaren Ludvig Losting. Den senare var elev vid stadens tecknarskola vid vilken Lehman blev lärare 1824. Första gången han uppmärksammas på allvar i Sverige är 1822 då han vinner ett pris med tavlan "Aegir och Ran" i den av Götiska förbundet anordnade pristävlingen om målningar med motiv från forn-nordisk mytologi. Under dessa år mellan 1819 och 25 målar han enligt egen uppgift inga porträtt alls utan ger sig in på det måleri med allegoriska, mytologiska och historiska motiv som då stod högt i kurs på konstmarknaden. Hans prisbelönta tavla köptes in av Bergens då nyinrättade konstmuseum, vars första restaurator han blir 1826. Vid sidan av allt detta, driver han också konsthandel. Här står han på toppen av sin karriär vid drygt 30 års ålder.

Den norska nationalromantiska konstrikningens första och största namn var Johan Christian Dahl, f.1788 i Bergen. Han var den första norska konstnär att uppnå en ställning som verkligt internationellt erkänd målare. Han hade i likhet med Lehman börjat som dekorationsmålare men hans exceptionella måleriska talang upptäcktes och han skickades till Köpenhamn för vidare studier och kom 1818 till sachsiska konsthuvudstaden Dresden där han genast blev vän med den store landskapsmålaren Caspar David Friedrich. Redan 1820 blev han upptagen i Dresdens konstakademi och fick professors titel och lön. För första gången 1826 efter mer än femton år utomlands återvänder Dahl till sitt hemland och sin hemstad och finner då att Lehman har intagit en central position i stadens konstliv. Dahl kritiserar mycket hårt Lehmans verksamhet och det får till följd att Lehman inte finner annan utväg än att lämna staden med sin familj och ge sig ut på vägarna igen som ambulering porträttör. Han har nu hustrun Nancy och tre söner att sörja för, den tidigare nämnda Janke och de bägge sönerna Carl Peter f.1822 och Emil f.1825.

Lehman blir fastighetsägare i Sigtuna

Lehmans resor blev talrika och rika på beställningar. De sista åren på 1820-talet hade han upp över örönen med beställningar. Från 1826 i Bergen sökte han sig till Hälsingborg och därifrån reste han norröver men i slutet av 1827 hade han inte kommit längre än till Linköping där han under året målade inte mindre än 116 porträtt på beställning från alla håll alltifrån landshövdingen Hamilton till lägre borgerskap t.ex. krukmakare och spegelmakare.

Hans frenetiska arbete gav med sin stora mängd beställningar goda inkomster. Enligt Solfrid Söderlinds avhandling om svensk porträttkonst under 1800-talet kunde Lehman under de goda åren under senare delen av 1820-talet och 30-talet tjäna upp till drygt 3000 riksdaler d.v.s. lika mycket som köpesumman för den gård han förvärvade i Sigtuna 1829. I en jämförelse med dagens kostnadsnivå kan man nog med fog påstå att han de goda åren hade inkomster som idag skulle motsvara en halv miljon årligen, alltså motsvarande vad det idag kostar att köpa en större villa i en svensk avfolkningsbygd. Sigtuna 1829 var en stad i utförsbacke.

Varför han valde att skaffa en gård går bara att gissa sig till, eftersom hans motiv inte är kända men med kunskap om den tidens samhälle går det att nå ganska långt. 1. Han ville för ett rimligt pris ha en fast jordegendom eftersom jorden och boskapen var samhällets viktigaste näringskälla. "Tvåan" var, näst efter Aludden, stadens största gård, sett till jordinnehavet. 2. Han ville bli socialt accepterad. En fast gård med jord kunde säkra en bra social position. I Lehmans fall tycks det inte ha hjälpt särskilt mycket, eftersom han aldrig blev borgare i Sigtuna, och då blev han heller aldrig socialt accepterad även om han tjänade långt mer än någon annan. 3. Hans svärföräldrar och svägerskan behövde en trygghet. Han hade försörjningsskyldighet även för hustruns släktingar enligt den tidens lag. Nancys föräldrar och hennes syster bodde i "Tvåan" från 1829 och i kyrkoboken finns noterat att familjen inflyttat från Bergen och att svärfadern var katolik. Stadsmusikus Johan Perschey avled 1838. Hans änka Sofia Elisabeth Hansen dog 1843 i gården mitt emot d.v.s. i Kopparslagare Elias Kemners gård i kv. Tryckaren nuvarande Stora gatan 57.

Man kan anta att Rådman Kemner mot viss betalning påtagit sig att sörga för svärmötern och änkan de sista åren eftersom Lehmans ständigt var på resande fot. 4. Sigtuna låg relativt nära Stockholm, 2,5 timmars resa med häst och vagn. Det förefaller som Lehman velat undvika den hårda konkurrensen i Stockholm. Ganska få porträtt kan härledas till medlemmar av Stockholms adel och borgerskap. I Stockholm var det hovmålarna Södermark och Westin som fick alla prestigefyllda uppdrag. Lehmans kända porträtt från Stockholms omedelbara närhet torde vara på blivande ärkebiskopen Johan Olof Wallin som då var kyrkoherde i Solna. Han framträder också som fotograf (daguerrotyp) på Djurgården.

Lehmans resor och produktion

Lehmans porträttersresor medförde att ingen lite större landsortstad i varken Sverige, Norge eller Danmark undgick besök. Han for även efter den finska kusten och utförde arbeten från Uleåborg i norr till Ekenäs i söder och efter sydkusten ända till Sankt Petersburg. Därifrån fortsatte han efter Estlands nordkust och besökte städer som Narva, Reval och Hapsal. I Sankt Petersburg kunde han också dra nytta av halvbrödernas kontakter. Även större städer i Livland och Pommern

besöktes. Han for också i Schleswig-Holstein och till Hamburg. Hans vittomfattande resande pågick fram till slutet av 1850-talet då han mer permanent bosatte sig på sin gård "Tvåan" i Sigtuna. Åren mellan 1836 och 1846 är familjen kyrkobokförd i Sigtuna. Anledningen till att familjen tog ut flyttbetyg måste ha haft att göra med de böter på 10 rdr som Sigtuna rådhusrätt utdömde för Nancy 1846 och som gällde försummelse av snöskottning och "förklenande ytranden om vederparten" i detta fall stadsfiskal Johan Trolin som var stadens åklagare och hade stämt Nancy inför Rådhusrätten. Som redan omtalats hade denna historia senare i folkmun förstorats till örfil och 100 rdr i böter. "Fama crescit eundo" hette det redan i antiken d.v.s. ryktet växer genom att gå. Lehman är en av de mycket få 1800-tals målarna som förde en verksförteckning. Hans egen verksförteckning som börjar 1826 upptar 4375 verk. Den sammanlagda produktionen uppgår till c:a 4800 verk. Av dessa är 2600 utförda i Sverige. 1/6 är återfunna och finns i svenskt porträttarkiv.

Två exempel på den Lehmanska porträttkonsten.

I en artikel från 1960 i Svensk Konsthistorisk Tidskrift 1960 nr:4 skriver konstvetaren Boo von Malmberg att Lehman medförde av sönerna färdiggjorda porträtt där endast ansiktet återstod att måla. Vidare att Lehman hade en summarisk stil, schablonartade dräktmönster och kunde t.o.m. göra avtryck av dräktmönster.

Ingen annan svensk konstnär anses ha utfört ett så stort antal arbeten. Dock har eftervärlden inte varit nådig i sina omdömen av hans verk.

I Nordisk familjebok från 1910 kan man läsa följande omdöme om hans tavlor: ”De utmärkas ofta av likhet, men blifvo allt sliskigare och slappare, ju längre han arbetade, 136 taflor af hans egen hand såldes på auktion i Stockholm 1877.”

I svenskt konstnärslexikons artikel om honom står följande: Själv annonserar L. i pressen om ”porträtt i stor stil”, den stora stilen lyser dock med sin frånvaro i alla hans arbeten, vilka dock tack vare sin trohjärtade realism äger en rik fond av naiv charm. Hans största betydelse ligger däri att han före fotografieringskonstens genombrott gett oss bilderna på en stor mängd svenskar, inte minst ur de borgerliga och prästerliga miljöerna.”

L. har dessutom målat altartavlor t.ex. (i Brännkyrka) och landskap (Sigtuna museum). Han finns även representerad på Nationalmuseum i Stockholm, Nordiska museet, Oslo, Bergen, Åbo, Helsingfors, Göteborg, Gävle, Västerås, Örebro, Kalmar m.fl. muséer. Han bedrev även konsthandel. Ett samtida vittnesmål om detta lämnar konstnären och officeren Nils von Dardel i sina ”Minnen” där han skriver om L.: ”För en spotstyver köpte jag två små Caspar Netscher-målningar.” (Berömd nederländsk porträttmålare under 1600-talet.) Ett annat intryck av Lehman förekommer också i von Dardels memoarer. Von Dardel var på besök hos grevefamiljen Lewenhaupt på Claestorp i Södermanland 1835 och träffade där Lehman och skriver följande om honom:” En anspråkslös och blyg gubbe (Lehman var då 41 år.) Ytterst moderat i sina priser oaktagat att han mycket bra kunde få fram porträttlikheten.” Då skall man veta att von Dardel under lång tid särskilt på 1860 och 70-talen kom att betraktas som landets främsta konstexpert och utövade som kungens skyddsling stort inflytande över hela det officiella konstlivet. Att Lehmans blyghet hade att göra med de hisnande ståndsskillnaderna är ju inte svårt att räkna ut.

När de första fotona i form av daguerrotyper lanserades i Paris 1837 var Lehman snar med att ta till sig den nya tekniken att göra bilder. Fem år senare erbjuder han sådana bilder i Bergen. Daguerrotypen innebar en svår konkurrent för porträttörer av Lehmans kaliber. Han fick bege sig längre ut i periferin för att hitta sina kunder. Därför återfinns vi honom på resande fot i Finland t.ex. på avlägsna orter

som Uleåborg och Brahestad 1846 och 1848, Trondheim 1853 etc. Från 1860 håller han sig mest i Sigtuna med kortare resor. T.ex. Eskilstuna 1864 där han hyr ateljé med sonen Nikolaus. Han framhäver i annonsen att han har 55 års erfarenhet av yrket och hållit på sedan 1809 och att han därför arbetar mycket fort ”varigenom tiden att sitta med honom inskränker sig till några minuter dagligen under högst fyra dagar. Ett besök i hans atelie skall ingen anse som bortkastad tid.” Känt är att han sommaren 1874 avbildade fyra Sigtunabor. Från hans sista levnadsår får vi följande vittnesmål av en kvinna som på 1910-talet var redaktör och tryckare av Sigtuna Tidning och hette Ingeborg Löfgren(1860-1925). Hon hade i sin barndom med sina föräldrar bott i ”Tvåan” som hyresgäster och hon tjänade i 15-årsåldern som piga hos Lehmans. Hon skriver. ”L. var till synes en oförarglig herre, som helst sysslade med sin målning. Hade han något obytt med någon så målade han personen i fråga i löjväckande ställning, plaserade tavlan i ett fönster utåt gatan i sitt hus, stängde huset och reste utomlands på några månader. Under målarens bortvaro hade allmänheten tillfälle att beskåda och bedöma föremålet för hans missnöje.” ”L. målade ovännen Alm i en mindre hedersam situation. Tavlan illustrerade ett just då på orten gängse rykte om prästen. Målningen ställdes ut i ett fönster och familjen reste till Ryssland för något år.”

Lehmans gravsten på Sigtuna kyrkogård

Sensommaren 1876 blev Lehman sjuk och avled den 3 september. I dödsattesten står att han dog av marasmus senilis (ålderdom).Hustrun överlevde honom med två månader. En tid innan föräldrarnas bortgång försökte sönerna att driva ett mål vid rådhusrätten i syfte att få föräldrarna omyndigförklarade Detta misslyckades men väckte sådan avsky i den lilla staden att de bägge Lehmansönerna som då var i 50-årsåldern blev ännu mer försatta i utanförskap.

Den äldre Petter fick överta marken vid Snurrin på vilken han sedan 1860 drev sitt krukmakeri och även Ragvaldsbomarken, medan Emil ärvde "Tvåan" liksom också arrendatorsbostället i närliggande "Trea". Den senare fastigheten var fallfärdig i början av 1900-talet enligt det samtida vittnet Edvin Hagberg, vars morfar arrenderade Lehmans jord på 1870-talet. Denne uppger även att Lehman lät sig i Sigtuna tituleras Kunglig Hovporträttmålare utan att någonsin fått en enda beställning från hovet.

"Trea" dvs. Västra kvarteret nr:3 låg på tomten vid Prästgatans norra sida i kvarteret St Nikolaus på västra sidan av gångvägen upp mot Klockbacken. Lehman hade redan omkr.1840 köpt gården efter en avliden änka. Stugan bestod på Lehmans tid av en skorstensstock och ett rum och kök alltså en typisk liten parstuga.

Emil försökte men misslyckades att etablera en handelsbod i "Tvåan" och försörjde sig sedan på 1880-talet som krukmakare på sin äldre brors krukmakeri vid Snurrin. Köpehandlingen från 1877 visar att jordegendomen till "Tvåan" uppgick till närmare 50 tunnland, vilket gjorde den, som redan nämnts, till stadens nästa största fastighet.

Tvåan får nya ägare

Nästa ägare är Verkmästaren vid Bolinder-Munktelles verkstäder på Kungsholmen i Stockholm Olaus Andersson.

Andersson köper 1882 "Tvåan" för 6200 kr. Han kallas först för Jernarbetaren och senare för Verkmästaren. Om honom och hans hustru är inte mycket känt trots att gården var i familjens ägo i nästan 40 år. Han var född 1837 och avled i Stockholm 1898. Hustrun hette Maria Sjöberg och var född 1838 och avled i Sigtuna 1920. De hade en dotter Beda f.1879, som föddes då modern var fyllda 40. Om Beda är känt att hon i början av förra seklet var föreståndarinna för Sigtuna Brännvinsmagasin som då låg inne på gården i Västra kvarteret nr:19 i nuvarande kv.Slaktaren. Nuvarande adress är Stora gatan 37 i den flygel som alljämt finns kvar och är bostadshus. Enligt samtida vittnen skulle hon år 1907 ha gått och hängt sig efter en olycklig kärlekshistoria. Det berättas om henne att hon hade en kärlekshistoria med en man vid namn Gröndahl. Hon kunde då lämna magasinet för

en stund och ställde då ut ett stop med brännvin och ett fat vid dörren för att lägga betalningen i. Någon kassapparat fanns inte och så fick kunden sköta inköpet själv.

Flera försök att driva handelsbod i tvåan har gjorts. Första kända försöket går tillbaka till åren 1870-73 då Skräddaren och senare Stadsvaktmästaren Carl Johan Blomkvist bedrev handel i ett uthus på gården. Sedan övertog den i Sigtuna födde Per Olof Sundberg, sedermera ägare och redaktör för Sigtuna Tidning, lokalen och startade där hösten 1873 en liten handelsbod som han flyttade snett över gatan till nuvarande Stora gatan 61 redan året därpå. Vid förra sekelskiftet var det nykterhetscafé. Ett ögonvittne var Agnes Sandström f.1894 som växte upp i den närliggande Prästgården: "Bäst minns jag utan tvivel Stina Ståhls kafé, dit var ingång från gatan och det pinglade i en klocka när man öppnade dörren. Det hängde röda gardiner i fönstret". Agnes berättar att hon vid sina besök i caféet hade två öre i nypan som hon skulle köpa karameller för. "Man stod utanför fönstret och kikade. Var det ägarinnan själv som stod bakom disken så gick man gärna inte in, för då fick man bara ett par karameller. Men var det biträdet så fick man en hel handfull."

Fru Sandström minns också att Sigtunas första kooperativa affär låg här under ett par år från 1907. Inne på gården var det fotoateljé i ett hus, och dit gick Agnes och blev fotograferad. Huset var inte i något vidare skick i början av seklet heller. De sista hyresgästerna fick lite rustat, enligt Agnes Sandström, men inte var det så märkvärdigt." Ur artikel av Kerstin Elworth Tidningen Sigtuna extra 1980.

Kan fotoateljén ha varit en lämning efter fotoagraferna Lehman? Förfaller ganska sannolikt eftersom det bara hade gått 20 år sedan Emil Lehmans försäljning 1882. Vi känner till namnet på åtminstone två fotografer verksamma i "Tvåan" Stina Björk och AG Sjöblom.

"Tvåan" som kooperativ handelsbod

1908 i februari kunde Sigtuna Kooperativa Andelsförening inviga sin första riktiga butik med öppettider och anställt biträde i "Tvåan" som hyresgäster hos änkefru Maria Andersson. Det första året hade föreningen försäljningsintäkter på 15 000.- och nettoöverskottet var

600:-. Detta trots att kassören försörjande kassan och tänkte lämna staden. Den rättrådige trädgårdsmästaren sedermera rådmannen Harald Ledin övertog kassan och skötte den med bravur i tio år. Föreningen hyrde lokalen i fyra år men flyttade 1912 till Stora gatan 48. Istället hyrde telegrafverket in sig hos Änkefru Andersson och det gjorde man i tjuo år, ända tills man fick en ny telefonstation i Sigtuna 1932 med adress Prästgatan 13 i nordvästra hörnet av Kv. Trädgårdsmästaren. (Härsalong sedan 60 år i gatuplanet.)

"Tvåan": bild från 1910-talet

1920 avled Maria utan arvingar. I sitt testamente (enda barnet dottern Beda tog ju livet av sig 1907 av olycklig kärlek) angav hon att staden skulle få "Tvåan" i gåva för att inhysa fattiga och sjuka mot att i gengäld låta resa och vårda en gravvård över henne. Denna gravvård står alljämt på stadens kyrkogård. Sigtuna stad blev sedan en mycket dålig fastighetsförvaltare och hyresvärd. Ännu ett vittnesmål ur samma tidningsartikel från 1980 kommer från Berta Melin f.1901 som kom till staden som piga 1927. Hon säger: "Minns att huset redan då var tämligen förfallet. De flesta som bodde där arbetade på "Sågen" nere vid sjön. Jag var där ibland eftersom en av medlemmarna i min syjunta bodde där. I den familjen sysslade mannen med skomakeri, så det hände ofta att man gick dit med trasiga skor."

Författaren till denna historik minns själv från 1950 och 60-talen att "Tvåan" inte hade det bästa rykte om sig och att huset såg förfallet ut. Det kom att bli en slags nödbostad i bostadsbristens Sigtuna. Enligt sigunafödde historieberättaren Bengt Fredriksson f. 1924 förekom det både löss och tbc där på 1930 och 40-talen.

"Tvåan" t.h omkring 1930

Eva Berne (Skoglund) f.1951 växte upp i "Tvåan" med sin två år äldre syster och två yngre bröder på 1950-talet och berättar att hon som barn upplevde eldsvådan i flygeln mot Ladugränd den 21 november 1956. Familjens yngsta barn var bara 2 veckor och själv hivades hon ut i en snödriva från övervåningen där familjen bodde. Hon var då 5 år. Huvudbyggnaden kunde räddas men flygeln fick återuppbyggas. Efter branden fick familjen ett rum till och staden renoverade huset och drog in vatten och avlopp med WC. Vatten fick kokas på spisen. Familjen bodde i huset från 1953-54 till 1963-64. Hennes uppgift stämmer bra med Agnes Sandströms ord om att de sista hyresgästerna fick lite rustat. Eva meddelar också att uppvärmningen bestod av järnspisar, kakelugnar och täljstenskaminer i husets fyra lägenheter. Hennes familj hade på övervåningen två rum och ett kök. Den andra lägenheten på samma våning hade kök och ett rum. Mellan lägenheterna låg en hall med efter 1956 installerat WC. I gatuplanet fanns också två lägenheter med kök i samma lägen och en etta och en

tvårummare. I bägge tvåorna bodde det småbarnfamiljer med 3-4 barn. Bägge familjerna fick sedan lägenheter i Brännbo.

Den sista hyresgästen i "Tvåan" var märkligt nog en sonsons son till husets mest kända herre, Porträttmålaren Carl Peter Lehman. Han hette Isak Lehmann och var född 1890. Hans far hette Andreas Emanuel Lehman och var född i Sigtuna 1849 och sonson till porträttmålaren. Andreas var från barndomen verksam i sin far Petter Lehmans krukmakeri vid Snurrin som denne startat 1860. 1884 utvandrar han till Chicago men återkommer efter tre år till Kristiania (Oslo) och gifter sig med Tekla Andersdotter och de flyttar till Sigtuna. Han återgår i arbete i verksamheten vid Snurrin. Samma år Isak föds 1890 flyttar familjen till Bärmö där fadern är verksam vid tegelbruket. Redan året därpå 1891 lämnar han Bärmö med hustru och fyra barn och flyttar till Kungsholmen i Stockholm dit redan hans far Emanuel och brodern Carl Teodor har flyttat. Sonen Isaks vidare öden är inte i större detalj kända men enligt hörsågen i staden hade han i unga år lärt sig drejaryrket. Hans håg stod till sjön. Han lär i yngre dagar ha seglat både i den amerikanska och norska handelsflottan. 1940 återkommer han till Sigtuna och är då alltså ogift och saknar familj. Han har svårt att få arbete och bostad. Bengt Fredriksson berättar att Lehman lärde honom segla som ung i tonåren i början av 40-talet och han fick han också besöka honom i den omtalade kosterbåt i vilken han bodde i årtal. Han hade stearinljus som belysning

T. v.: Isak Lehman i fisketagen.
T. h: Gubben Lehman ska sjösätta sin båt

Han betraktas som ett gammalt lustigt original. Efter en misslyckad sejour på stadens ålderdomshem under andra världskriget blir han avhyst därifrån och tar då sin tillflykt till den egna lilla kosterbåten nere vid stranden. Om den märkliga historien har först Gustaf Dahl berättat i sin bok "Borgmästaren berättar vidare" i den avdelning som han kallar: "Blad ur barnavården och fattigvårdens historia i Sigtuna". Senare har även Hans Falk i sin novellsamling "Brunner i maj" från 1970 tagit upp samma historia men då med andra rollinnehavare som avlägger visit hos Lehman i hans kosterbåt. Även Hans Falk har berättat om båtturer med Lehman vilka gjort djupa intryck hos honom senare i livet. Senare på 1950-talet bodde Lehman först i den lilla stugan på Malmgatan 15 "Mrs Swanssons" men efter försäljning och rivning av den 1956-57 flyttade han till Strandvägen i kv. Urmakaren den sk. Engmanska gården (Ågaren hette Engman på 1930 och 40-talen). Den blev också utdömd och köptes av märstabyggmästaren Carl Skoglund som någon gång 1962-63 rev huset och bebyggde tomten med två större villor vilka för sin höjds skull väckte protester hos fastighetsägaren ovanför på norra sidan fru Tora Hultenheim. Gubben Lehman fick evakueras ännu en gång och någon gång 1961 eller 62 fick han bostad i "Tvåan". Han blev den sista hyresgästen där. Tecknaren av dessa rader kan ännu för sitt inre öga se den gamle om hösten gå och räfsa löv inne på gården, iförd sitt alltid påtagna blåställ med en brun livrem kring den smärta midjan, en grå keps på huvudet och gummistövlar. Alltid med lika höguret huvud och god hållning. Förmodligen ett genetiskt arv från förfäderna som hade uppträtt som lindansare och akrobater. Lehman bodde kvar i huset till 1969 eller 70 men då hade stadens sociala samvete blivit tillräckligt mjukt så att bostad i Brännbo kunde beviljas. Lehman avled på Klockargården 1987 vid 97 års ålder. Därmed hade en släkts sista företrädare i staden gått i graven efter att först ha kommit hit nästan 160 år tidigare.

1970-talet "Tvåan" som ödehus och kommunal skamfläck

Inte långt efter Lehmans flyttning trädde kommunläggningen ikraft och en ny tid hade nått vår lilla stad. En ny tidsanda: Ropen skallade även här "Daghem åt alla" och 1970 fick "Tvåan" uppleva en kort tid som barnparkering, driven av några kamplystna sigtunamödrar. Det hela löstes snart när det första daghemmet (dags i nutidssvenska) Karusellen i Brännbo stod klart 1971. "Tvåan" stod åter tom. Nu

trädde det då ganska nybildade Samfundet för Sigtuna in på arenan och begärde att få köpa "Tvåan" och rusta upp den innan den föll ihop. En aktionsgrupp bildades för "Tvåans" bevarande.

LEHMANSKA GÅRDEN

Frågan hamnade i långbänk i synnerhet som andra större problem under åren 1972-75 hopade sig i den nya kommunen med ett mycket kostbart överskott på mer än 1000 tomma outhyrda lägenheter i Märsta under 1974-75.

Kommunen ville ha en kapitalstark enskild person att överta "Tvåan". Sigtuna kommun trodde inte på en lösning med en förening eller stiftelse som ägare. En besiktning av träverket 1974 hade visat att det var friskt kärnvirke med små angrepp av husbock och ingen röta. 1975 hade det gått så långt att en lokalt känd person hade anmält sitt intresse och förvärvet basunerades ut i lokalpressen men köparen slingrade sig ur i sista stund. Efter det misslyckade försäljningsförsöket såg det i flera år ut som att "Tvåan" skulle gå sin undergång till mötes, men då det hade stått tomt i 10 år beslutade i augusti 1979 Sigtuna kommunfullmäktige med tre rösters överväkt att sälja den till, som det hette i protokollet, en enskild person för 99 kr.

om bokhuss

DM i modellbyg

Musaiding

Fritt skapande

Hembygdslför.

Borgmästare Dahl utaför "Tvåan" 1971

Predikaturer

Sällskapet

Gamla Tvåan ger stoff till en femte Sigtunabok

SKSKEPPET FÅR NY REDARE

Harriet Hjorth på "Tvåans" bakgård

utgiven 1978 stod "Tvåan" och familjen Lehman i centrum. I romansviten kan man följa flera av husets ägare från den första Tobias Sundberg i mitten av 1700-talet och sedan den franske kocken Meunier och därpå familjen Lehman. Romanen fick mycket bra kritik och är den klart mest läsvärda i sviten eftersom den är förlagd till en tid då människorna framträder tydligare ur de historiska källorna. Harriet Hjorth fick inte uppleva "Tvåans" räddning. Hon avled i januari 1977.

Restaurationen 1980-81

Den nya ägaren Claes Hammarlunds förvärv visade sig vara ett lyckokast. Han var byggnadsingenjör vid Sigtuna kommun, yrkesmässigt kunnig i bevarandefrågor, praktiskt kunnig i byggnadsteknik, och han visste hur den byråkratiska kommunala apparaten fungerar. Hammarlund var därtill också insatt i frågor om möjliga lån och bidrag till bevarande av gamla fastigheter. Det visade sig att huset på ena kortsidan hade lyfts 30 cm. utåt längsidan mot Stora gatan hade höjts mellan 10-15 cm. Huset lyftes upp med hjälp av domkrafter och Hammarlund uppförde en ny grundmur av lekaplattor. Ett bjälklager av timmer lades ovanpå plattorna. Golvet i bottenvåningen var bortrivet. Det gamla jordgolvet i undervåningen togs bort, och övertvåningens golvplankor monterades ner och lades istället som undervåningens golv. Hela panelfasaden med fönster och dörrar byttes ut. De gamla 1700-talsfönstren på bägge våningarna i

trädde det då ganska nybildade Samfundet för Sigtuna in på arenan och begärde att få köpa "Tvåan" och rusta upp den innan den föll ihop. En aktionsgrupp bildades för "Tvåans" bevarande.

LEHMANNSKA GÅRDEN
om bokhus

Frågan hamnade i långbänk i synnerhet som andra större problem under åren 1972-75 hopade sig i den nya kommunen med ett mycket kostbart överskott på mer än 1000 tomma outhyrda lägenheter i Märsta under 1974-75.

Kommunen ville ha en kapitalstark enskild person att överta "Tvåan". Sigtuna kommun trodde inte på en lösning med en förening eller stiftelse som ägare. En besiktning av träverket 1974 hade visat att det var friskt kärnvirke med små angrepp av husbock och ingen röta.

1975 hade det gått så långt att en lokalt känd person hade anmält sitt intresse och förväret basunerades ut i lokalpressen men köparen slingrade sig ur i sista stund. Efter det misslyckade försäljningsförsöket såg det i flera år ut som att "Tvåan" skulle gå sin undergång till mötes, men då det hade stått tomt i 10 år beslutade i augusti 1979 Sigtuna kommunfullmäktige med tre rösters övertukt att sälja den till, som det hette i protokollet, en enskild person för 99 kr.

Innan vi går vidare får vi inte glömma att en ensam enskild person under 70-talet betydde mycket för "Tvåan" nämligen Harriet Hjorth. Hon skrev med början 1967 en romansvit i fem delar om Sigtunas historia med början i Olof Skötkonungs tid omkr. år 1000 och fram till omkr. 1885 då staden fick sin första tidning och telefonlinje. I den sista delen i hennes Sigtunasvit "Kring ett gammalt hus i Sigtuna"

utgiven 1978 stod "Tvåan" och familjen Lehman i centrum. I romansviten kan man följa flera av husets ägare från den första Tobias Sundberg i mitten av 1700-talet och sedan den franske kocken Meunier och därpå familjen Lehman. Romanen fick mycket bra kritik och är den klart mest läsvärda i sviten eftersom den är förlagd till en tid då människorna framträder tydligare ur de historiska källorna. Harriet Hjorth fick inte uppleva "Tvåans" räddning. Hon avled i januari 1977.

Gamla Tvåan ger stoff till en femte Sigtunabok

En av de sista bilderna i romansviten "Tvåan" som utgavs i oktober 1978. Bilden visar Harriet Hjorth vid skrivbordet i sin bostad på Tvåan. Bilden är tagen av Per Olsson.

SKSKEPET FÄR NY REDARE

Det nya ägaren Claes Hammarlunds förvärv visade sig vara ett lyckokast. Han var byggnadsingenjör vid Sigtuna kommun, yrkesmässigt kunnig i bevarandefrågor, praktiskt kunnig i apparatens fungerar. Hammarlund var därtill också insatt i frågor om möjliga lån och bidrag till bevarande av gamla fastigheter. Det visade sig att huset på ena kortsidan hade lyfts 30 cm. utåt längsvidan mot Stora gatan hade höjts mellan 10-15 cm. Huset lyftes upp med hjälp av domkrafter och Hammarlund uppförde en ny grundmur av lekaplattor. Ett bjälklager av timmer lades ovanpå plattorna. Golvet i bottenvåningen var bortrivet. Det gamla jordgolvet i undervåningen togs bort, och övervåningens golvplankor monterades ner och lades istället som undervåningens golv. Hela panelfasaden med fönster och dörrar byttes ut. De gamla 1700-talsfönstren på bägge våningarna i

Harriet Hjorth på "Tvåans" hektogård

Restaureringen 1980-81

Den nya ägaren Claes Hammarlunds förvärv visade sig vara ett lyckokast. Han var byggnadsingenjör vid Sigtuna kommun, yrkesmässigt kunnig i bevarandefrågor, praktiskt kunnig i byggnadsteknik, och han visste hur den byråkratiska kommunala apparaten fungerar. Hammarlund var därtill också insatt i frågor om möjliga lån och bidrag till bevarande av gamla fastigheter. Det visade sig att huset på ena kortsidan hade lyfts 30 cm. utåt längsvidan mot Stora gatan hade höjts mellan 10-15 cm. Huset lyftes upp med hjälp av domkrafter och Hammarlund uppförde en ny grundmur av lekaplattor. Ett bjälklager av timmer lades ovanpå plattorna. Golvet i bottenvåningen var bortrivet. Det gamla jordgolvet i undervåningen togs bort, och övervåningens golvplankor monterades ner och lades istället som undervåningens golv. Hela panelfasaden med fönster och dörrar byttes ut. De gamla 1700-talsfönstren på bägge våningarna i

husets östra fasads södra ända mot Ladugränd/Stora gatan påträffades igenomrade och kunde åter exponeras mot yttervärlden.

Hammarlund ansåg i en tidningsintervju i augusti 1980 att påståendet om att huset var ett fuskbygge var fel. Han ansåg tvärtom att det ett gediget bygge och att det var i bättre kondition än vad han hade vågat hoppas på. Han bedömde då att hela renoveringen skulle vara klar till midsommar året därpå. Hammarlunds bodde sedan i huset fram till mitten av 90-talet. Det såldes till en mycket kortvarig ägare, som bildade en bostadsrättsförening och efter något år såldes de tre lägenheterna till tre privatpersoner varav två alljämt bor kvar. Två av dessa lägenheter ligger på varsin våning och den tredje mindre lägenheten ligger i längan mot Ladugränd. Fastighetens mark är numera kraftigt förminskad både mot norr och mot väster. Den gamla gränsen mot Stora gatan och Ladugränd består dock alljämt i sin ursprungliga sträckning.

Som redan påpekats i inledningen är huset kulturskyddat och förändringar får inte göras i exteriören.

Efterord

Tack också till Kerstin Lindgren och Rolf Tingwall i Sigtuna Hembygdsförenings styrelse som korrekturläst texten och även lämnat kloka synpunkter på innehåll och disposition. Slutligen också tack till Maria Jansson, Sigtuna bibliotek som varit mig behjälplig med layout.

Litteratur:

Bevarande och förnyelseplan för Sigtuna stad. 1987.
Dahl, Gustaf: Borgmästaren berättar. Sigtuna 1976.
Dahl, Gustaf: Borgmästaren berättar vidare. Sigtuna 1982.
Falk, Hans: Brunnar i maj. Novellsamling W&W förlag. Malmö 1970
Hellström, Gunnar: Sigtunafastigheter. Historik i tre delar. Inbundna pärmar med maskinskrivna texter. Sigtuna Museum 1963.
Hjorth, Agnete och Edéus, Anne-Marie: Sigtunabilder. Carlssons förlag 1995.
Hjorth, Harriet: Kring ett gammalt hus i Sigtuna. Dokumentärroman Rabén och Sjögrens förlag 1978.

Hjorth Harrieth: Sigtunaröster Sigtuna 1984. Intervjuer med Edvin Hagberg, Gösta Paalzow och Agnes Sandström.

Jangfeldt, Bengt: Svenska vägar till Sankt Petersburg. Kapitel om svenskarnas historia vid Nevas stränder. W&W förlag 1998.

Kihlman, Eric: Ämbetsberättelse om mina år som borgmästare i Sigtuna. Upplands Forminnesförenings årskrift Uppsala 1937 med bearbetning och förord av Sven Ulric Palme.

Knutsdotter, Olofsson Birgitta: Västra Quarteret No:25. Sigtuna Hembygdsförening 2012.

Konsum i Norrort 1907-1997.

Kunstindeks Danmarks & Weilbachs Kunstnerleksikon.

v.Malmberg Boo: Svensk Konsthistorisk Tidskrift 1960.

Nordisk familjebok. 1912 års upplaga.

Sjöberg, Sten: Hantverk och hantverkare i Sigtuna 1750-1915.

Sjöberg, Sten: Handlare i Sigtuna 1750-1915 Bägge Sigtuna Museum.

Sigtuna Extra 1980:8 Intervju med Agnes Sandström och Berta Melin Sigtuna dombok.

Sigtuna husförhörlängder 1829-70.

Sigtuna Tidning 1919 24.12. Artikel: Ett konstnärshem i Sigtuna på 1800-talet.

Svenskt biografiskt lexikon.

Svenskt konstnärslexikon.

Söderlind Solfrid: Svenskt porträttmåleri under 1800-talet. Stockholm 1993.

Uppsala Nya Tidning 5 augusti 1980 Intervju med Claes Hammarlund

Muntliga källor:

Kerstin Storm f.1921 bosatt i Sigtuna sedan 1949. Delägare i bostadsrättsföreningen Humlegården 13 sedan 1996.

Kerstin Lindgren, f.1942, delägare i dito förening. Sigtunabo sedan tidigt 1970-tal.

Eva Berne, Märsta. Bodde som barn i tvåan mellan c:a 1952-1962.

Bengt Fredriksson f. i Sigtuna 1924. Uppvuxen i V:a kvarteret nr: 25.

Claes Hammarlund, Täby, ägare 1979-1994. Genomförde restaurationen 1980-81.

Stefan Hammar: Informatör vad gäller far och son Lehmans verksamhet i Södermanland på 1860-talet men även vad gäller Nikolaus Lehmans familjeförhållanden i Sverige och USA.